

Türkiye’de Gıda Bankacılığı ve Zekat İle İlişkisi

Batuhan Buğra Akartepe*

Banka terimini kullanıldığında akla ilk gelen finansal aracı kurumlardır. Ancak banka kavramını sadece bu manayla sınırlandırmak doğru değildir. Zira bankanın asıl işlevi elinde ihtiyaç fazlası malı bulunduran kimseler ile bu mallara ihtiyaç duyan kişileri bir araya getirmek ve malları transfer etmek suretiyle iki tarafa da fayda sağlamaktır. Bu manasıyla bankacılık kavramı organ bankası, kan bankası, sperm bankası, süt bankası vb gibi oluşumları ifade etmek için de kullanılmaktadır. Aynı minvaldeki bir diğer kullanımda gıda bankacılığı kavramında karşımıza çıkmaktadır.

Gıda bankacılığı, çeşitli sebeplerle ellerinde kalan malları değerlendirmek isteyen işletmeler ile ihtiyaç sahibi kimseleri bir araya getiren, işletmelerden bağış olarak aldığı malları muhtaçlara dağıtan yapıdır. İlk olarak 1960’lı yıllarda Amerika’da ortaya çıkan bu yapı 2000’li yılların başında ülkemizde de kurumsal olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Yıldan yıla yaygınlık kazanan bu uygulamayı devlet de vergi indirimi sağlamak suretiyle teşvik etmektedir. Geline son noktada zekat farızasını yerine getirmek isteyen kişilerin başvurduğu bir kurum halini almıştır.

Gıda bankacılığı kavramı, tüketim tarihlerinin yaklaşması, ihracat ve ithalat fazlası veya hatalı üretim mahsulü olması gibi sebeplerle işletmelerin ellerinde kalan gıda, giyim, temizlik ve yakacak maddelerinin ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını sağlayan ve yaptığı işte herhangi bir kârı hedeflemeyen dernek ve vakıfları ifade etmek için kullanılmaktadır (Sayın,2013, 20).

Yukarıda belirtilen tanımdan da anlaşılacağı üzere gıda bankaları, finansal aracılık görevi yapan bankalar ile aynı amaç doğrultusunda faaliyet göstermektedir. Nasıl ki bankalar elinde fon fazlası bulunan kişilerden yatırımları toplayarak fon ihtiyacı duyan müteşebbislere aktarırsa, gıda bankaları da elinde zikredilen sebeplerle fazla gıda, temizlik ya da giyim maddesi bulunan işletmelerden topladığı eşyaları ihtiyaç sahibi olan fakir, doğal afet mağduru ve ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaktadır.

Gıda bankacılığı sistemi üstlendiği görevi yerine getirmek suretiyle aracılık yaptığı her iki tarafa da çok önemli faydalar sağlamaktadır. Gıda bankaları işletmelerden fazla ürünleri toplamak suretiyle büyük miktarlara varabilecek israfın önüne geçmektedir. Nitekim işletmeler ellerinde kalan malları tek tek ihtiyaç sahiplerine

*Batuhan Buğra Akartepe, İstanbul Üniversitesi, S.B.E. İslam İktisadı ve Finansı ABD Araştırma Görevlisi
İLEM Blog, İLEM bünyesinde ve çevresinde gerçekleşen konferans, sempozyum ve benzeri ilmi faaliyetler ile kültürel etkinliklerin bir deneme, değerlendirme veya araştırma yazısı olarak yayınlanacağı mecra olarak faaliyet göstermektedir.

rini bularak onlara bağışta bulunmak suretiyle değerlendirmek yerine çöpe atma yolunu tercih edeceklerdir. Bu aşamada gıda bankaları devreye girerek işletmelerin yapmaktan kaçındıkları dağıtım işi yükünü üstlenmekte ve gözden çıkarılan malları ihtiyaç sahiplerine dağıtmak üzere kabul etmektedir.

İşletmeler cenahından sağlanan bir diğer fayda da piyasa dengesinin korunmasıdır. Zira işletmelerin ellerinde kalan malları düşük fiyattan piyasaya sürmek istemesi durumunda o ürüne ait piyasa fiyat dengesi alt üst olacak ve fiyat istikrarı bir anda bozulacaktır. Gıda bankacılığı sisteminin diğer tarafını oluşturan ihtiyaç sahipleri açısından sağlanan fayda ise ekonomik yetersizlik, doğal afet maduru olma ya da ülkelerinden göç etmek durumunda kalan insanların yaralarını bir nebze olsun sarabilmekten ibarettir (Sayın, 2013, 21).

Gıda Bankacılığının Tarihi Gelişimi

Gıda bankacılığı sistemi ilk kez 1967 yılında Amerika'nın Arizona eyaletinde bulunan Phoenix şehrinde John Van Hengel isimli emekli bir iş adamının girişimleri ile başlamıştır. Hengel bulunduğu eyalette ihtiyaç sahiplerine yemek dağıtan bir aşevinde gönüllü olarak görev yaptığı sırada kuruma gelen yiyeceklerin tamamının dağıtılmadığını büyük bir kısmının israf edildiğini fark etmiş ve bu fazla gıdaları kiraladığı bir depoda muhafaza etmeye ve buradan ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaya çalışmıştır. Bu girişimle başlayan sistem, Hengel'in büyük gıda üreticileri ve marketlerden yardım talep etmesiyle büyük

bir ivme kazanmıştır. Bunun yanı sıra Hengel ürün stoğunu genişletmek adına yaşadığı bölgede bulunan meyve bahçelerindeki meyveler toplandıktan sonra geride kalan mahsulleri toplamış ve bunları da kendi faaliyetleri kapsamında değerlendirmiştir (Sayın, 2013, 21).

Faaliyet göstermeye başladıktan bir kaç yıl sonra yürütülen işlemlerin oldukça faydalı olduğunu gören federal hükümet bu oluşuma bağış yapan kurumları teşvik etmek amacıyla vergi düzenlemeleri yapmış ve bağış yapan kuruluşlara vergi indirimini sağlamıştır (Çankaya, 2006, 158).

Hükümet tarafından yapılan düzenlemeler sonucunda 1970'li yıllara gelindiğinde artık diğer eyaletlerde de gıda bankacılığı kapsamında faaliyet gösteren kuruluşlar oluşmaya başlamıştır. Sayısı gittikçe artan gıda bankaları 1979 yılında America's Second Harvest adıyla ortak bir isim altında toplanmıştır. İlerleyen yıllarda hükümetin maddi desteğini kesmesine rağmen gıda bankaları sahip oldukları fon destekçileri sayesinde faaliyet göstermeye devam etmiştir. America's

Second Harvest kurumu 1984 yılında Chicago eyaletinde bir şube açarak diğer eyaletlere yayılmaya başlamış olup 2006 yılına gelindiğinde 200'den fazla gıda bankasını bünyesinde barındırır ve 50'den fazla eyalette yardım çalışmaları yapar hale gelmiştir (Çankaya, 2006, 158).

Gıda bankacılığı faaliyetlerine dair Amerika'daki bu ilk girişimlerin ardından Avrupa'da bu faaliyetler Paris'te ilk gıda bankasının kurulmasıyla başlamıştır. 23 Eylül 1984 yılında ana kuruculuğunu Fransa, İtalya ve İspanya'nın yaptığı Avrupa Gıda Bankaları Birliği kurulmuştur. Bu birlik 1988 yılından 1992 yılına kadar ki 4 yıllık süreçte İspanya, İtalya, İrlanda ve Portekiz'deki gıda bankalarını, 1994'ten 2001'e kadar geçen süre de ise Polonya, Yunanistan ve Lüksemburg'daki girişimleri desteklemiştir. 2004 yılından itibaren Avrupa Gıda Bankaları Birliği'ne Almanya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Birleşik Krallık, Litvanya, Sırbistan ve 2010-2011 yıllarında da Hollanda, İsviçre, Estonya, Danimarka ve Karadağ'ın katılmasıyla üye sayısı giderek artmıştır (Sayın, 2013, 29).

Türkiye'de Gıda Bankacılığı

Türkiye'de gıda bankacılığı faaliyetleri 2000'li yılların başında başlamıştır. Bu tarihe kadar ihtiyaç sahiplerine yapılan yardımlar bireysel düzeyde sürdürülmekte olup herhangi bir kurumsal yapılanmaya gidilmemiştir. Ancak yardım faaliyetlerinin bu düzeyde yürütülmesi yoksulluğun giderilmesi noktasında yeterli olamamış ve daha sistemli çalışan bir yardımlaşma kuruluşu kurulması ihtiyacı gündeme gelmiştir. Bu kaygılarla, 2004 yılının ilk aylarında Türkiye İsrافی Önleme Vakfı'nın girişimleri sonucunda Diyarbakır'da ilk gıda bankacılığı faaliyetleri başlamıştır. Bu ilk faaliyet kapsamında Diyarbakır'da 1300 aileye yardım ulaştırılmıştır. (Sürmen ve Aygün, 2009, 195)

Gıda bankacılığı faaliyetinin Diyarbakır'da iyi sonuçlar doğurduğunun görülmesiyle 4 ay sonra Konya'da Dost Eli Derneği tarafından da gıda bankacılığı faaliyetlerine başlanmıştır. Bu faaliyetler kapsamında Konya'da 800 aileye yardım edilmiştir. Dost Eli Derneği, Gıda Bankacılığı kanunu kapsamında ülkemizde faaliyet gösteren ilk kurumsal yapıdır. Aynı yıl içinde Gaziantep'te de gıda bankacılığı sistemi uygulanmaya başlamıştır. Bu faaliyetler kapsamında Gaziantep'te yaşayan 500 aileye yardım ulaştırılmıştır. (Sayın, 2013, 33-34)

Gıda bankacılığının kısa sürede hızlı bir şekilde uygulanmaya başlaması ve bu görevi ifa eden kurumların sayısının artmasıyla birlikte, aynı görevi üstlenen kurumlar arası iletişimi, koordinasyonu sağlamak ve denetime kolaylaştırmak için

ülkedeki bütün gıda bankalarının üye olacağı bir ortak çatı niteliğinde olan Gıda Bankacıları Birliği kurulmuştur. (Sayın, 2013, 33)

Bu tarihten itibaren devlet tarafından vergi indirimi uygulamasının getirilmesiyle birlikte gıda bankalarının sayısı ve yapılan yatırımların miktarı önemli derecede artmıştır. (Sürmen ve Aygün, 2009, 195)

Türkiye’de Gıda Bankacılığının Mevzuattaki Yeri

Türkiye’de gıda bankacılığı faaliyetlerinin başlaması ve hızla gelişmesi sonucu bu yeni kurumsal yapıyla ilgili bazı yasal düzenlemelerin yapılması ihtiyacı doğmuştur.

Gıda bankacılığı kavramı 2004 yılında kabul edilen 5179 sayılı kanun ile Türk hukuk literatürüne girmiştir. İlgili kanunla Türkiye’de Gıda Bankacılığı “Bağışlanan veya üretim fazlası sağlığa uygun her türlü gıdayı tedarik eden, uygun şartlarda depolayan ve bu ürünleri doğrudan veya değişik yardım kuruluşları vasıtasıyla fakirlere ve doğal afetlerden etkilenenlere ulaştıran ve kâr amacı gütmeyen dernek ve vakıfların oluşturduğu organizasyonlar” olarak tanımlanmıştır (Sayın, 2013, 20).

Farklı tarihlerde mevzuatta yapılan çeşitli düzenlemeler ile gıda bankacılığının faaliyet kapsamı yalnızca gıda tedarik etmekten gıda, yiyecek, giyecek ve yakacak teminine doğru genişletilmiştir. Yine yapılan düzenlemeler kapsamında gıda bankalarına bağışta bulunan işletmelerin

yıllık beyannamelerinden bağışta buldukları malların maliyetlerinin düşürülmesine izin verilerek işletmelere vergi avantajı sağlanmıştır. (Çankaya, 2006, 160-161) Bu bağlamda yapılan değişikliklerden biri de şudur ki; gıda bankacılığı faaliyetlerine yönelik yasal düzenlemeler yapılmaya başlamadan önce bir işletme bağışta bulunmak istediğinden gelirinin %5’ine kadar bağış yapmasına izin veriliyordu; ancak ilgili mevzuatta yapılan değişiklik ile bağışların üst sınırı kaldırılmış ve gıda bankacılığının kaynak teminine kolaylık sağlanmıştır.(Sayın, 2013, 35)

Gıda Bankacılığı Uygulamaları ve Gıda Bankacılığı’nı Tercih Sebepleri

Gıda bankacılığı faaliyetleri hazır paket dağıtımı ve ücretsiz market olmak üzere iki yolla yürütülmektedir. Bunlardan ilki olan hazır paket dağıtımını yönteminde gıda bankaları yapılan bağışları içeriği belli ve sabit olan paketlere koymak suretiyle ihtiyaç sahiplerine dağıtmaktadır. Bu yöntem ile gıda bankaları buldukları il ve ülke dışında da yardım yapma imkanı elde etmiş olmaktadır. İkinci yöntem olan ücretsiz market uygulamasında ise gıda bankaları kendilerine yapılan bağışları bir mekanda normal marketlerde olduğu gibi raflarda ihtiyaç sahiplerine sunmaktadır. Yapılan incelemeler sonucu yardım edilmesine karar verilen kişiler aylık olarak bu marketlere gelerek ihtiyaçlarını gidermektedir. [Dost Eli Derneği.(t.y.)]

İşletmelerin ellerinde kalan fazla malları değerlendirme noktasında gıda bankacılığına başvurularında etkili olan sebeplerin başında hiç

şüphesiz devlet tarafından sağlanan vergi muafiyeti gelmektedir. Çünkü işletmeler bu malları gıda bankacılığı faaliyetleri dışında bir yolla yardım olarak vermek istese ve bu işlemi makbuz almaksızın yerine getirirse hiç bir vergi muafiyeti elde edemez üstelik bu yardım miktarı kanunen kabul edilmeyen gider olduğu için dönemin ticari kârına eklenir. Hiç bir karşılık almaksızın elindeki mallardan kâr elde etmiş gibi görünür. Bu işletme eğer yapacağı yardımı kamu yararına çalışan dernek ve vakıflar aracılığıyla makbuz alarak yerine getirirse bu sefer de yaptığı yardım karşılığında toplam kazancından sadece %5 oranında muafiyet sağlayacaktır. Söz konusu işletmenin elindeki malları değerlendirme konusunda gıda bankacılığı yöntemini kullanması durumunda ise yaptığı yardım miktarının tamamı toplam kazancından düşülecektir. Böylelikle daha az vergi borcu ödemiş olacaktır.(Eren, 2012, 240)

Gıda bankacılığı yöntemini kullanmak suretiyle fazla mallarını ihtiyaç sahiplerine ulaştıran işletmeler üzerlerine düşen sosyal sorumluluğu yerine getirmiş olurlar. Sosyal sorumluluklarının bilincinde olan ve bunları yerine getirme noktasında özverili davranan kurumların halk nezdinde itibar elde etmesine sebep olmakta ve bu vesileyle de ürünlerine olan talep artmaktadır. Aynı zamanda işletme personeli açısından da sosyal yardım faaliyeti gösteren kuruma karşı olumlu bir kanaat oluşmakta ve işlerini daha istekli ve özverili yapmaktadırlar. (Sayın, 2013, 37)

GIDA BANKACILIĞI VE ZEKAT

Zekat kelimesi Arapça zky kökünden gelen zakâ sözcüğünden türemekte olup sözlükte ‘temiz olmak’ ve ‘artmak’ manalarına gelmektedir. İstilah manası ise “Allah’ın rızasını kazanmak amacıyla belirli özelliklere sahip malın belirli bir kısmının özel vasıflara sahip kişilere verilmesidir.”(Meydani, t.y.,149)

Zekat ibadetinin mahiyetini daha iyi anlayabilmek için yukarıda zikrettiğimiz istilah manasının unsurlarını daha yakından incelemekte fayda vardır. Bu bağlamda zekata konu olan malların, zekatı verecek kişilerin ve kendisine zekat verilecek kişilerin özelliklerine değineceğiz.

Zekat Malında Aranılan Şartlar

Bir malın zekata konu olabilmesi için gereken şartların başında kişinin mal üzerinde tam mülkiyetinin olması gelmektedir. Zira zekat ibadeti, tam olan nimetlere karşı yerine getirilen bir şükürdür. Bu sebeple sadece kamil bir nimet özelliği taşıyan tam mülkiyete sahip olma durumunda kişinin zekat vermesi gerekmektedir.(Mevsili, 2009, I, 330) Tam mülkiyet kavramı, kişinin sahip olduğu malı elinde bulundurması ve dilediği zaman o malda tasarruf etmeye güç yetirebilmesinden ibarettir. Bu sebeple henüz tahsil edilmiş alacaklar, gasb edilmiş, kaybedilmiş veya koyulduğu yer unutulmuş olan mallar için zekat vermek gerekmemektedir.(Akyüz, 2006, 187)

Zekata konu olacak mallarda aranılan şartlardan ikincisi, kişinin sahip olduğu malın nisab mikta-

rına ulaşmış olmasıdır. Nisap kavramı ile zekatın farz olabilmesi için sahip olunması gereken en az mal miktarı ifade edilmektedir. Zekat ibadeti ile mükellef olmanın ancak nisab miktarı mala ulaşmakla olacağı hadislerle belirtilen bir husustur.(Akyüz, 2006, 202)

Zekat mallarında aranan şartlardan üçüncüsü, nisab miktarına ulaşan miktarın, kişinin aslî ihtiyaçlarından arta kalan mallardan oluşmasıdır. Asli ihtiyaç kavramı, kişinin kendinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin yaşamlarını abartı ve lükse kaçmadan devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu mallar için kullanılır.(Acar, 2011, 133) Asli ihtiyaçları, kişilerin oturdukları evleri, kullandıkları araçlar, elbiseleri, gıda maddeleri, ev eşyaları ve mesleklerini icra ederken kullandıkları eşyalar şeklinde özetlemek mümkün olmakla birlikte sadece bunlarla sınırlı değildir. (Erkal, 2004, 78)

Zekata tabi mallarda aranan şartlardan dördüncüsü söz konusu malın nemalanma özelliğine sahip olmasıdır. Nemalanma ise iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlarda birincisi hükmi artış denilen malın kıymetindeki artışlar, diğeri ise hakiki artış denilen mal miktarındaki artışlardır. Birincisinin örneği altın, gümüş ya da paraların kıymetinin artması, ikincisinin örneği ise zekata tabi inek ve koyun gibi canlıların sayılarındaki artışlardır. Şunu da belirtmek gerekir ki zekata tabi olabilmesi için söz konusu mallarda o yıl içinde fiili bir artış olması şart değildir. Burada aranan şart malların artabilme özelliğine sahip olmalarıdır.(Kâsânî, 2003, II, 394)

Zekat mallarında aranan şartlardan beşincisi ise borçtan arındırılmış olmaktır. Bir kişinin zekat ibadetiyle mükellef olabilmesi için borçlarını bütün malından düştükten sonra nisab miktarı meblağa sahip olması gerekmektedir. Çünkü kişinin borçlu olması, o mallar üzerinde tam mülkiyetinin olmadığını göstermektedir. Nitekim alacaklı kimse bu borcu tahsil ettirme hakkına sahiptir. Ayrıca zekatın sarf edileceği yerlerden bir tanesi de borçlulardır. Eğer borçlu kimse zekatla mükellef olur dersek bu durumda borçlu hem zekat verebilen hem de alabilen bir konumda olacaktır ki bu da mümkün değildir.(Mevsili,2009, I, 331)

Zekat mallarıyla ilgili şartlardan sonuncusu, nisab miktarına ulaşan malların üzerinden bir yılın geçmesi gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi zekat nemalanmayan mallardan verilmektedir. Bir malın nemalanması kullanmak suretiyle olacağından belli bir sürenin geçmiş olması gerekmektedir. Bu süreyi ise fiyatların yükselip düştüğü, hayvanların besilenip yavruladıkları, tarım ürünlerinin ekilip hasat edildiği dört mevsimi kapsadığı için bir yılla sınırlamışlardır. (Mevsili, 2009, I, 333)

Zekat Verecek Kimsede Aranan Şartlar

Bir kimsenin zekat ibadetinden sorumlu olabilmesi için kendisinde bulunması gereken 4 şart vardır. Bu şartlardan; akıllı olmak, buluş çağına erişmiş olmak ve Müslüman olmak kişinin ilahi emirlerle muhatap olabilmesi için aranan şartlardır. Zira deliler, çocuklar ve gayri Müslimler ibadetlerle mükellef değildir.(Mevsili, 2009, I,

330) Bunların dışında kalan hür olmak şartı ise kişinin tam mülkiyet sahibi olabilmesi için aranacak ön şarttır. Nitekim zekat ibadeti kişinin sahip olduğu tam nimetlerin şükrünü eda etmek için farz kılındığından mülkiyet sahibi olmama durumunda kendisinden zekat vermeyi gerektirecek herhangi bir mal da söz konusu olmayacaktır. Böylelikle mülkiyet sahibi olmayan köleler zekat vermekle mükellef olmamaktadır.(Kasani, 2003, 383)

Zekat Verilecek Kişilerde Aranacak Şartlar

Zekat olarak belirlenen malların kimlere verileceği noktasında Tevbe suresi 60. ayet "Sadakalar ancak şunlar içindir: Fakirler, yoksullar, o işte çalışan görevliler, müellefe-i kulûb (kalpleri İslâm'a ısındırılacaklar), köleler, borçlular, Allah yolundakiler, yolda kalmışlar. Allah tarafından böyle farz kılındı. Allah her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." Ayette sekiz sınıf insan zekatın sarf edileceği yerler olarak belirtilmiştir. Burada fakir ve yoksul arasındaki farkı zikretmekle yetineceğiz. Fakir, az da olsa bir malı olmakla birlikte mal miktarı zenginlik seviyesine ulaşmayan kimsedir. Yoksul ise hiç bir mala sahip olmayan kimselerdir.(Mevsili, 2009, I, 376)

Gıda Bankacılığı Yoluyla

Zekat Verilmesi

Gıda bankaları zekat olarak aldıkları bağışları yaptıkları diğer yardımlarla birlikte ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaktadır. Bu bağlamda, zekat borcu olan kimselerin gıda bankacılığı yöntemine başvurmak suretiyle bu görevlerini yerine getirme-

leri durumunda fıkhi açıdan değerlendirilmesi gereken üç mesele ortaya çıkmaktadır. Bunlar; vekalet yöntemiyle zekat verilmesi, zekat düşen malların kıymetinin verilmesi, zekat verilecek yerlerin uygunluğu meselesidir. Bu çalışmanın kapsamının sınırlı olması hasebiyle zikredilen meseleler Hanefi mezhebi bağlamında ele alınacaktır.

Vekalet Yoluyla Zekat Verilmesi

Zekat mükellefi kimseler bu görevlerini yerine getirirken isterlerse bizzat kendileri isterlerse de üçüncü bir kişiye vekalet vermek suretiyle zekat olarak verecekleri malları ihtiyaç sahiplerine ulaştırabilirler.(Kâsânî, 2003, 460)

Vekalet yoluyla zekatın verilmesi meselesi gıda bankacılığı uygulamasında şu şekilde cereyan etmektedir ki zekat mükellefi kişi zekatını bizzat kendisi fakire ulaştırmak yerine bu malları gıda bankası aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırma yoluna gitmektedir. Bunu yaparken de kişi gıda bankasına kendi zekatını ilgili kişilere ulaştırması için vekalet vermektedir. Böylelikle gıda bankası zekat mükellefi adına söz konusu malları dağıtmaktadır.

Zekat Olarak Kıymetin Verilmesi

Zekat ile sorumlu olan kimselerin zekat olarak verecekleri malın nisab miktarına ulaşan kısmın aynı cinsinden mi olması gerektiği yoksa verilecek miktarın kıymetinin farklı bir maldan da olabileceği konusunda mezhepler farklı görüşlere sahiptirler. Hanefi mezhebine göre mükellefler zekatlarını isterlerse nisaba ulaşan malın bizzat kendisin-

den verebilecekleri gibi isterlerse zekat olarak verilecek miktarın kıymetinde başka bir mal verebilirler. Meselenin daha iyi anlaşılması için somut bir örnek vermekte fayda vardır. 100 gr altına sahip olan bir kimse bu malın üzerinden bir yıl geçtikten sonra %2.5 oranında zekat vermesi gerekmektedir. Bu kişi isterse 2.5 gr altını zekat olarak verir isterse de 2.5 gr altının kıymetini para cinsinden ya da başka bir mal cinsinden verebilir.(Mevsili, 2009, I, 356-357)

Meselenin gıda bankacılığı uygulamasında ki karşılığını kısaca anlatmak gıda bankacılığıyla verilen zekatlarda kıymet ödemesinin nasıl gerçekleştiğini anlama noktasında bize yardımcı olacaktır. Zekat ödemesi için gıda bankasına başvuran kişiler iki şekilde ödeme yapmaktadır ya vereceği toplam zekat miktarının bedelini hesaplayıp bu bedele karşılık gelen kendi ürettiği mallardan gıda bankasına verir. Mesela yıllık vereceği zekat miktarı 5.000 TL olan bir deterjan üreticisi bu miktara karşılık gelen miktarda kendi ürettiği temizlik malzemesini gıda bankalarına vermek suretiyle zekatını yerine getirmiş olur.

Kıymetle ödemenin gündeme geldiği diğer bir durum ise zekatlarını gıda bankalarına para cinsinden vermedir. Gıda bankaları tabii oldukları mevzuat gereği para yardımı yapamamaktadır. Bu sebeple gıda bankaları para cinsinden topladıkları bağış ve zekatlar ile gıda maddesi, giyecek, yakacak ve temizlik maddesi almakta daha sonra da bu malları ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır. Söz konusu durumda zekatını para cinsinden gıda bankasına veren kimsenin zekatı ihtiyaç sahiplerine başka cins bir ürün olarak ulaştırılmaktadır. Böylelikle kişi zekat vereceği asıl malın kıymeti kadar başka maldan zekatını vermektedir.

Zekat Verilecek Kimselerin Uygunluğu

Gıda bankalarının zekat olarak kabul ettiği bağışları dağıtım hususunda fıkhi kurallara uyması gerekmektedir. Yapılacak yardımlar İslam dininin zekat için öngördüğü kişilere ulaştırılmalıdır. Bu noktada herhangi bir suiistimal olmaması için gıda bankalarının kendilerine yardım talebiyle başvuran kişileri detaylı bir şekilde incelemesi gerekmektedir.

Zekat ile Vergi İlişkisi

Zekat ile vergi ilişkisi erken dönem fıkıh kitaplarında ele alınan bir konu değildir. Nitekim o zamanlar zekatlar vergi olarak toplandığı için günümüzde olanın aksine hem zekat hem de vergi sorumluluğu gibi ikili bir yapı yoktu. Bu sebeple zekat vergi ilişkisi bağlamında tartışılan “ödenen vergiler zekat yerine geçer mi?” ve “ödenen zekatlar vergi yerine geçer mi?” gibi sorular daha

çok modern dönemde yazılan fıkıh kitaplarında yer almaktadır. (Akyüz, 2006, 109)

Vergilerin zekat yerine geçip geçmeyeceği meselesi konumuzla alakalı olmadığı için sadece iki görüşü savunanların da yani vergi ödemesi zekat yerine geçer, vergisini ödeyen kimsenin ayrıca zekat vermesi gerekmez diyenler ve bunun aksini söyleyenlerin var olduğunu zikretmekle yetineceğiz. (Akyüz, 2006, 109)

Gıda bankacılığı faaliyetleri kapsamında gündeme gelen mesele zekat olarak verilen malların vergi yerine geçip geçmeyeceğidir. Nitelim gıda bankalarına zekat olarak bağış yapan kimselelere vergi indirimini sağlanmaktadır. Yani verdikleri zekatlar ödemeleri gereken verginin yerine geçmektedir. Bu durum ise kişinin vergi indiriminden yararlanmak suretiyle ödemediği zekatın bir kısmını geri elde etmesi ve zekatını eksik yerine getirmesi anlamına gelmektedir. Netice olarak kişi üzerine düşen zekat borcunu tam olarak ifa etmemiş olup üzerinde hala ödemesi gereken

zekat borcu bulunmaktadır. (Mehmet Savaş, kişisel görüşme, Nisan 2016) Bu sorunu çözebilmek için kişilerin zekat olarak gıda bankalarına yaptıkları yardımlar sonucu elde ettikleri vergi indirimini hesaplayıp o miktarları tekrardan zekat olarak vermeleri gerekmektedir.

Sonuç

Çeşitli sebeplerle işletmelerin elinde kalan malların israf edilmesinin engellenmesi fikrinden doğan gıda bankacılığı faaliyeti yarım asırlık serüvenine her geçen gün gelişerek devam etmektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki gıda bankacılığı kapsamında bağışta bulunan işletmeler sadece ellerinde kalan malları değil daha yeni ürettikleri ya da satın aldıkları malları da bağışlamaktadır. O kadar ki bazı bağışçı firmalar satın aldıkları mallardan bağışta bulunacakları miktarların yüklü olduğu tırları daha depolarına indirmeden doğrudan gıda bankalarının ilgili yerlerine göndermektedir.

Yükü devletin üzerinde olan sosyal yardımların önemli bir kısmı gıda bankacılığı faaliyetleri ile yerine gelmektedir. Ülkemizde 2000'li yılların başına kadar muhtaç kimselerin ihtiyaçlarını giderme işi bireysel yardımlar ile yürütülmekteyken bu tarihten sonra artık bireysel girişimlerin yeterli olmadığı görülmüş ve daha organize bir yapıya geçilmesi fikri zihinlerde canlanmıştır. Nihayet 2004 yılında ilk gıda bankacılığı faaliyeti gerçekleştirilmiş ve böylelikle yeni kurumsal yapıya geçiş sağlanmıştır. Çok zaman geçmeden devletin yükünü azaltıcı nitelikte faaliyet gösteren gıda bankalarını teşvik için vergi muafiyeti getirilmiştir. Bu gelişmeyle birlikte gıda bankalarına yapılan bağışlarda önemli miktarda artış meydana gelmiştir.

Gıda bankaları bazı bağışçılar tarafından vergi indiriminden faydalanmak ve sosyal yardım faaliyetinde bulunmak suretiyle toplumsal imaj kazanmak için başvuru alan bir kurum olsa da bazıları için de dini bir vecibe olan zekatın kolaylıkla ödenmesini sağlayan bir aracı kurum niteliğindedir. İslam dininin öne sürdüğü şartlar sağlandığı müddetçe gıda bankacılığı aracılığıyla zekat ödemesi yapmakta herhangi bir sorun yoktur. Ancak zekat ödemelerini gıda bankacılığı aracılığıyla yapmak suretiyle elde edilen vergi indirimi hesaplanıp bu miktarın tekrardan ödenmesi gerekmektedir.

Kısa sürede devletin ve bağışçıların teveccühünü kazanan gıda bankaları daha geniş kitlelere hitap edebilmek için sağladıkları imkanları insanlara daha iyi anlatmalıdırlar. Yaşanılan kötü tecrübeler sonucu vakıf ve derneklerle ilgili in-

sanların zihninde oluşan kötü ve olumsuz imajı ortadan kaldırmak için gıda bankalarının insanlara güven duygusu vermesi gerekmektedir. Yardımda bulunulacak ihtiyaç sahiplerinin çok iyi araştırılması ve herhangi bir suiistimal ve sömürüye mahal verilmemesi gerekmektedir. Ayrıca gıda bankacılığı kapsamında yapılan yardımların insan sağlığı için zararlı hale gelmemiş olmasına dikkat edilmeli, yapılan bağışlar iyi muhafaza edilip, tüketim tarihlerine riayet edilerek muhtaç kişilere dağıtılmalıdır.

Temennimiz o dur ki kısa sürede çok kişiye yardım ulaştırma imkanı bulan gıda bankaları her geçen gün bir yenisi eklenmek suretiyle daha fazla insana ulaşır hale gelecektir. Yapılan yardımlar ülkemizle sınırlı kalmayacak dünyanın neresinde olursa olsun ihtiyaç sahibi olan herkese yardım elini uzatacak hale gelecektir.

Kaynakça

Acar H.İ (2011), Zekatın Önemi, Temel İhtiyaçlar ve Nisab Miktarıyla İlgili Değerlendirmeler, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 18, 129-141.

Akyüz Vecdi (2006). Zekat, İstanbul: İz Yayıncılık.
Çankaya Fikret (2006), yoksulluğun Giderilmesinde Yeni Arayışlar: Gıda Bankacılığı ve Muhasebe İşlemleri, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, C.11, S.1, 155-172.

Eren Metin (Temmuz- Ağustos 2012), Fakirlere Yardım Etmek Maksadıyla Kurulan Gıda Bankacılığının Vergisel Boyutu ve Muhasebeleştirilmesi, Mali Çözüm, 229-252.

Erkal Mehmet (2006). Zekat:-bilgi ve uygulama-. İstanbul: Erkam Yayınları.

Kâsânî (t.y.), Bedâi'u's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerai', Lübnan: Daru'l- Kütübü'l-ilmiiye.

Mevsili (2009), el-ihiyar li ta'lili'l-muhtar, Lübnan: Daru'l- Kütübü'l-ilmiiye.

Meydani (t.y.), el-lübab fi şerhi'l-kitab, Suriye: el-mektebetü'l- ömeriyye.

Sayın Züleyha (2013). Sosyal Sorumluluk Kapsamında Gıda Bankacılığı Sistemi ve Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Sürmen Y. ve Aygün D. (2009). Türkiye'de Gıda Bankacılığı ve Muhasebe İşlemleri, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, XXVI, 1, 191-209.